

Problem akcesji Turcji do Unii Europejskiej

Proces akcesji Turcji do Unii Europejskiej stanowi wieloletni przedmiot obserwacji na arenie międzynarodowej. Wymiar prowadzonych działań, wieloetapowych rozmów, licznych spotkań na szczeblu najwyższych przedstawicieli państwowych, ale przede wszystkim kontrowersyjny charakter rozszerzenia unijnych granic o państwo, które jest przedmiotem wielu sprzeczności, sprawia, iż z coraz większym zainteresowaniem doszukuje się ostatecznego rozwiązania sytuacji, którą nadal nie można określić jako jednoznaczną.

Każda akcesja ma istotne znaczenie i bezpośrednio wpływa zarówno na Wspólnotę pojmowaną jako całość, poszczególne państwa członkowskie, jak i kandydatów. Doniosłość skutków zauważalna jest w każdej sferze współpracy, dlatego kwestia rozszerzenia jest tematem jak najbardziej aktualnym. Ogromne doświadczenie wynikające z historii przystąpienia wielu różnych państw pozwala na funkcjonowanie różnych stwierdzeń, iż Unia Europejska potrafi dostosować się do odmiennych środowisk, natomiast dyskusje uczestników międzynarodowych dostarczają światu nowych konkluzji, czy przypadek Turcji powinien być w ogóle rozpatrywany przez instytucje europejskie. Dlatego też w pracy zostały uwzględnione fundamenty współpracy, jednak przede wszystkim zwrócono uwagę na bieżący stan negocjacji, przeszkody i wzajemne korzyści wynikające z rozszerzenia oraz uwarunkowania międzynarodowe.

Jak za każdą kolejną inicjatywą poszerzającą statystyki prowadzonych dyskusji w świetle akcesji, nadchodzi moment na znalezienie odpowiedzi na pytania wynikające z powagi sytuacji. Zagadnienia stanowiące jednocześnie próbę zagłębienia się w nurtujące kwestie, zostały sformułowane w następujący ogół problemów:

- 1) Jak kształtował się proces integracji w latach wcześniejszych, wywierający wpływ na dalszy rozwój sytuacji?

- 2) Jak wygląda obecny stan prowadzonych rozmów i jakie znaczenie ma 2012 r. dla kondycji wzajemnych negocjacji?
- 3) Jakie są przeszkody w osiągnięciu porozumienia?
- 4) Jaką formę mają korzyści płynące z ewentualnej akcesji Turcji?
- 5) Jaki charakter mają uwarunkowania międzynarodowe oraz polityka zagraniczna Turcji, wpływająca na problem rozszerzenia?

Ważne okazuje się spojrzenie z wieloletniej perspektywy na wcześniejszy zarys wydarzeń, gdyż analizowany problem rodzi współcześnie wiele kontrowersji. Zasadnicze znaczenie jednak ma przyjrzenie się teraźniejszości jako płaszczyźnie czasowej, na której obecny przebieg rozmów można określić jako kluczowy na arenie międzynarodowej. Powszechność problemu wiąże bowiem ze sobą główne organizmy państwowe Europy. Biorąc pod uwagę wszystkie czynniki oraz odwołując się do różnych poglądów, hipoteza pracy opiera się na założeniu, iż stopień gotowości Unii Europejskiej do przyjęcia skrajnie zróżnicowanego państwa w porównaniu do pozostałych członków nie jest wystarczający.

Proces integracji z Turcją

Od początku kontaktów Turcji z instytucjami unijnymi czynnikiem utrudniającym efektywność współpracy były wewnętrzne problemy państwa muzułmańskiego. Podpisanie układu stowarzyszeniowego miało miejsce 12 września 1963 r., jednak kilkakrotne zamachy stanu doprowadziły nawet do zawieszenia obowiązywania umowy w 1982 r., którą oficjalnie przywrócono siedem lat później¹.

Perspektywa członkostwa odmiennego państwa przed wieloma laty również nie była entuzjastycznie przyjmowana, na co wskazywała przyjęta *Agenda 2000*. Wyróżniono bowiem w ramach dokumentu dwie kategorie państw: obie grupy miały uzyskać status kandydata, jednak negocjacje z pierwszą grupą miały rozpocząć się wkrótce, natomiast z drugą w przeciągu kilku lat. Turcji jako jedynej nie zakwalifikowano do żadnej. Obu-

¹ T. Kubin, *Zagadnienie członkostwa Turcji w Unii Europejskiej*, [w:] *Stosunki Międzynarodowe*, red. S. Bieleń, Warszawa 2009, s. 194.

wienie śródziemnomorskiego kandydata spotęgowało włączenie Słowacji, którą zaliczano poprzednio do drugiej grupy².

Wychodząc naprzeciw załagodzeniu sytuacji przygotowano *Europejską strategię dla Turcji* (*European Union Strategy on Turkey's Accession Process*), by następnie oceniać poczynione postępy, jednak ocieplenie relacji nastąpiło, gdy 26 lutego 2001 r. Rada UE uznała Turcję jako kandydata do członkostwa³. Podczas szczytu 18 grudnia 2004 r. w Brukseli zadecydowano o rozpoczęciu rozmów akcesyjnych w październiku następnego roku, które zgodnie z planem oficjalnie otwarto 3 października 2005 r. Negocjacje miały być prowadzone na restrykcyjnych warunkach, a przede wszystkim w formie *open-ended process*, nie gwarantując uzyskania jakiegokolwiek efektu. Kolejne wymagania wyrażały się w spełnieniu kryteriów kopenhaskich, ale również w zastrzeżeniu zawieszenia rozmów w ściśle określonych warunkach oraz możliwości zaistnienia dłuższych okresów przejściowych⁴. Turcja zaakceptowała narzucone dyrektywy, jednocześnie wskazując, iż podpisanie protokołu nie jest jednoznaczne z oficjalnym uznaniem greckiej części Cypru.

Rozpoczęcie rokowań w sprawie przystąpienia zakończyły okres ponad 40 lat, w którym Turcja jako państwo stowarzyszone nie mogła ocenić, czy posiada realne perspektywy na uzyskanie członkostwa. Kwestia cypryjska spowodowała jednak poważne przeszkody na drodze wzajemnej współpracy. Brak oficjalnego uznania ze strony tureckiej, zamknięcie portów oraz lotnisk wobec Cypru, a jednocześnie naciski z greckiej części wyspy spowodowały podjęcie decyzji o zawieszeniu negocjacji podczas szczytu Rady Europejskiej w dniach 14–15 grudnia 2006 r. w ramach istotnych ośmiu z 35 obszarów współpracy⁵.

² A. Balcer, *Relacje Turcji z Unią Europejską*, „Prace Ośrodka Studiów Wschodnich” 2006, nr 14, s. 33.

³ *Council Regulation (EC) No 390/2001 of 26 February 2001 on assistance to Turkey in the framework of the pre-accession strategy, and in particular on the establishment of an Accession Partnership*, EUR-LEX Access to European Union law, wersja elektroniczna: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R0390:EN:HTML> [dostęp: 30.11.2012].

⁴ Ł. Bartkowiak, *Stosunki zewnętrzne Unii Europejskiej*, Toruń 2008, s. 234–235.

⁵ Swobodny przepływ towarów, swobodny przepływ pracowników, swoboda

Dnia 1 stycznia 2007 r. otwarto jednocześnie *Instrument Pomocy Przekcesyjnej (Instrument for Pre-Accession Assistance)*, skierowany do Turcji jako narzędzie efektywniejszego przygotowania przystąpienia kandydatów. W celu wzmocnienia intensywności kontaktów Rada Europejska przyjmuje zmienione partnerstwo wobec tureckiego członkostwa, a w decyzji z 18 lutego 2008 r., wymieniając priorytety o zasięgu zarówno krótko-, średnio- jak i długoterminowym, znosząc jednocześnie decyzję 2006/35/WE⁶.

Główny Negocjator Turcji ds. UE 1 października 2010 r. przedstawił wniosek dotyczący przeprowadzenia referendum w sprawie przystąpienia akcesji Republiki. Impuls do przedłożenia postulatu głosowania mogą stanowić opinie potwierdzające oświadczenie prezydenta Abdullaha Gula, według którego prawdopodobnie po osiągnięciu przez Turcję unijnych norm państwo nie będzie już wykazywało chęci akcesji⁷. Przeprowadzenie referendum może jednak okazać się rozwiązaniem drażliwej kwestii, w ramach której przedmiot dyskusji będzie dotyczył problemu, czy wynikiem rozmów powinno być partnerstwo czy unia polityczna.

W 2011 r. odnotowano wiele oficjalnych spotkań, których głównym tematem była akcesja Turcji, na przykładzie projektu *Poprawy Skuteczności do projektu UE (Improve Project Efficiency)*, spotkaniu najwyższych organów

przedsiębiorczości i świadczenie usług, swobodny przepływ kapitału, zamówienia publiczne, prawo spółek, prawo własności intelektualnej, polityka konkurencji, usługi finansowe, społeczeństwo informacyjne i media, rolnictwo, rybołówstwo, bezpieczeństwo żywności, polityka weterynaryjna i fitosanitarna, polityka transportowa, energia, podatki, polityka gospodarcza i pieniężna, statystyka, polityka społeczna i zatrudnienie, polityka w zakresie przemysłu i przedsiębiorstw, sieci transeuropejskie, polityka regionalna i koordynacja elementów strukturalnych, wymiar sprawiedliwości i prawa podstawowe, sprawiedliwość, wolność i bezpieczeństwo, nauka i badania, edukacja i kultura, środowisko naturalne, ochrona konsumentów i ochrona zdrowia, unia celna, stosunki zewnętrzne, polityka zagraniczna, bezpieczeństwa i obrony, kontrola finansowa, przepisy finansowe i budżetowe, inwestycje, inne kwestie.

⁶ 2008/157/EC: Council Decision of 18 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with the Republic of Turkey and repealing Decision 2006/35/EC, EUR – LEX Access to European Union law 26.02.2008, wersja elektroniczna: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:051:0004:01:EN:HTML> [dostęp: 23.11.2012].

⁷ R. Ellis, *Turkey's EU accession: the Norwegian solution*, „The Guardian” 5.10.2012, wersja elektroniczna: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/oct/05/turkey-eu-accession> [dostęp: 22.11.2012].

kontroli UE kandydujących i potencjalnych krajów kandydujących, czy też *Brussels Forum*, na którym Minister ds. UE Egemen Bağış wygłosił przemówienie *Turcja, zero problemów i Unia Europejska*⁸. Kluczowym jednak wydarzeniem potwierdzającym zaangażowanie strony tureckiej w proces akcesyjny oraz determinację do przystąpienia było przekształcenie 5 sierpnia 2011 r. Sekretariatu Generalnego ds. UE w pełnoprawne Ministerstwo ds. europejskich. Zmiany na poziomie instytucjonalnym miały potwierdzić podtrzymanie impulsu w określonym dążeniu członkostwa mimo wszystkich politycznych przeszkód w procesie negocjacyjnym.

Bieżący stan rozmów

Oficjalnie rozpoczęte starania Turcji w sprawie akcesji miały miejsce w 2005 r., jednak ostatnie lata stanowią stagnację negocjacji bez perspektyw jakiegokolwiek postępu, zwłaszcza ze względu na sprzeciw niektórych członków Unii, wciąż nierozwiązanego problemu cypryjskiego oraz kontrowersji w zakresie łamania praw człowieka.

Sprzeczności między Turcją a Cyprem od początku rozmów akcesyjnych stanowiły poważny problem, po uzyskaniu członkostwa grecka część wyspy okazała się najbardziej predyspozycyjnym państwem, które może powstrzymać turecko-unijną przyszłość. Cypryjska prezydencja w Unii stanowiła najbardziej kontrowersyjne wydarzenie, wobec którego Turcja otwarcie określa sprzeciw, pomimo przełożenia się powyższego faktu na zawieszenie akcesji. Źródłem krytycznych uwag odnośnie cypryjskiej prezydencji były wypowiedzi polityków najwyższej rangi. Prezydent Turcji Abdullah Gul 23 listopada 2011 r. określił zbliżający się okres jako „półprezydencję niekompletnego państwa żałosnej Unii”⁹. Przewodnictwo Cypru, według władz Turcji, prowadziło do utraty wiarygodności przez struktury unijne. Obecnie zapowiedziana blokada przybrała postać zamrożenia

⁸ *Egemen Bağış Attended the „Brussels Forum”*, Republic of Turkey Ministry for EU Affairs 29.03.2011, wersja elektroniczna: <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=45811&l=2> [dostęp: 22.11.2012].

⁹ „Pół-kraj” będzie przewodził „żałosnej Unii”, TVN24 23.11.2012, wersja elektroniczna: <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/pol-kraj-bedzie-przewodzil-zalosalnej-unii,191654.html> [dostęp: 25.11.2012].

wzajemnych rozmów oraz brak uczestnictwa Turcji w jakichkolwiek oficjalnych spotkaniach przez okres sześciu miesięcy.

W maju 2012 r. Komisarz ds. rozszerzenia Stefan Fuele zapoczątkował nowy mechanizm współpracy określany jako „Pozytywna Agenda” (*Positive Agenda*). Celem powyższego instrumentu jest ożywienie wzajemnych kontaktów. Sformułowano najważniejsze dziedziny, w których specjalnie powołane grupy robocze dokładać będą starań o uzyskanie jak najlepszych efektów, a należą do nich przede wszystkim: prawa człowieka, energetyka, relacje handlowe, migracje, a także reformy polityczne¹⁰. Intensyfikacja relacji nie miałyby stanowić natomiast alternatywy wobec procesu akcesji. Turcja traktuje „Pozytywną Agendę” jako korzystne forum, dzięki któremu istnieje szansa na dyskusję w jednej z nadrzędnych obecnie spraw, czyli zniesieniu wymogu wizowego dla obywateli Turcji przekraczających unijne granice. Społeczeństwo Turcji w ostatnich statystykach zdaje się jednak tracić zainteresowanie perspektywą istnienia w granicach Unii. W przeciągu dziesięciu lat liczba obywateli przychylnie nastawionych do akcesji spadła z 76% do progu 37%, zwłaszcza jeżeli zaobserwowano w ostatnim okresie proces powrotu do kraju – w 2011 r. z Niemiec do Turcji wróciło 30 tysięcy osób¹¹.

Należy również zwrócić uwagę na bieżące stanowisko pozostałych członków Unii, które w ostatnim czasie zostało wyrażone w formie listu 16 ministrów zagranicznych o relacjach z Turcją¹². Podkreślając kwestie gospodarcze, jednocześnie został wyrażony pogląd, według którego mimo udziału ośrodków władzy o często odmiennych opiniach, Turcja może liczyć na zjednoczenie w postrzeganiu procesu rozszerzenia Unii jako aktywnej płaszczyzny współpracy¹³. Nadanie nowego impetu przebiegu

¹⁰ *Turkey – EU Relations*, Ministry of Foreign Affairs Republic of Turkey, wersja elektroniczna: <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-the-european-union.en.mfa> [dostęp: 29.11.2012].

¹¹ K. Sikorska, *Turcja w UE – komu bardziej zależy?*, Unia Europejska.ORG wydarzenia, idee, rzeczywistość 16.08.2012, wersja elektroniczna: <http://www.uniaeuropejska.org/turcja-w-ue-komu-bardziej-zalezyya> [dostęp: 25.11.2012].

¹² Ministrowie spraw zagranicznych Bułgarii, Estonii, Finlandii, Niemiec, Węgier, Włoch, Łotwy, Litwy, Polski, Portugalii, Rumuni, Słowacji, Słowenii, Hiszpanii, Szwecji oraz Wielkiej Brytanii.

¹³ EU Observer, *The EU and Turkey: Stronger together*, EU Observer.com

akcesyjnemu może być bowiem korzystne dla obu stron, a ewentualne odmienne stanowiska Turcja może rozwiązać poprzez pracę nad nowym projektem konstytucji.

Wciąż przedłużający się okres negocjacji akcesyjnych sprawia, iż przedstawiciele władz Turcji zaczynają formułować stanowiska w sprawie Unii, przybierając formę ultimatum. Minister Egemen Bagis w trakcie wizyty 21 września 2012 r. na Katolickim Uniwersytecie w Lizbonie zapowiedział, iż projektu Unii Europejskiej, który nie przywiduje Turcji w ramach swojej struktury, nie można określić jako kompletny. Według ministra największe negatywne konsekwencje pominięcia Turcji w perspektywie funkcjonowania Unii w przyszłości odnoszą się do kwestii pokojowych, gdyż: „Dopiero przystąpienie Turcji przekształci projekt UE w globalny projekt pokojowy”¹⁴.

Dnia 10 października 2012 r. został opublikowany przez Komisję Europejską *Turkey 2012 Progress Report* jako sprawozdanie o dotychczasowych postępach Turcji. W treści dokumentu podkreślono pozytywne rozpoczęcie programu wspierania oraz uzupełniania rozmów akcesyjnych poprzez ściślejszą współpracę w wielu obszarach wspólnego zainteresowania, czyli między innymi w zakresie dialogu w ramach polityki zagranicznej oraz dostosowań przepisów do prawa unijnego¹⁵. Istnieją również obawy dotyczące braku znacznego postępu w kwestii kryteriów politycznych oraz kondycji poszanowania podstawowych praw, które w dalszym ciągu pozostają źródłem poważnego zaniepokojenia.

Problem czynników politycznych został rozpatrzony z perspektywy dwóch płaszczyzn. Z jednej strony bowiem w treści dokumentu podkreśla się entuzjazm instytucji europejskich z powodu kontynuacji prac nad nową konstytucją, przyjęciu ustawy o Rzeczniku oraz ulepszeniu systemu sądownictwa, natomiast z drugiej specyficzne ramy prawne w zakresie

28.06.2012, wersja elektroniczna: <http://euobserver.com/opinion/116780> [dostęp: 25.11.2012].

¹⁴ C. Boyle, *When Will Turkey Join the European Union?*, CNBC 13.08.2012, wersja elektroniczna: http://www.cnbc.com/id/48608934/When_Will_Turkey_Join_the_European_Union [dostęp: 25.11.2012].

¹⁵ *Commission Staff Working Document Turkey 2012 Progress Report*, Brussels 10.10.2012 SWD(2012) 336, s. 4–6, wersja elektroniczna: http://www.abgs.gov.tr/files/strategji/2012_Progress_Report_for_Turkey.pdf [dostęp: 25.11.2012].

terroryzmu i przestępczości zorganizowanej są stosowane tak powszechnie, że prowadzą do powtarzających się naruszeń prawa do wolności i bezpieczeństwa, prawa do sprawiedliwego procesu i wolność wypowiedzi, zgromadzeń i zrzeszania się¹⁶.

Minister ds. Unii Europejskiej i główny negocjator Egemen Bağış zgodnie ocenili, iż raport Komisji Europejskiej jest daleki od bycia przewodnikiem na drodze do akcesji dla Turcji, a raczej stanowi efekt wysiłków zmierzających do opóźnienia członkostwa Turcji, jednak pomocna krytyka zostanie uwzględniona w taki sam sposób jak w latach poprzednich¹⁷.

Kolejną okazją do zmiany bieżącej sytuacji była wizyta w Berlinie 30 października 2012 r., podczas której premier Recep Erdogan zdecydowanie stwierdził, iż w przypadku odkładania ostatecznego zakończenia procesu przyłączenia Turcji do 2023 r. Unia Europejska musi liczyć się z możliwością definitywnego odwrotu i rezygnacji Turcji z członkostwa¹⁸. Wskazanie ram czasowych nastąpiło po raz pierwszy od momentu rozpoczęcia rozmów akcesyjnych, natomiast premier podkreślił, iż niedotrzymanie terminu może skutkować utratą nie tylko Turcji, co może świadczyć o wpływie na rejon Bałkanów oraz Bliskiego Wschodu, czego Unia Europejska jest świadoma. Przedstawione podejście Turcji w trakcie spotkania z kanclerz Angelą Merkel może wydawać się wymowne w sytuacji, gdy Niemcy są przeciwne akcesji, popierając jednocześnie współpracę na zasadzie „uprzywilejowanego stowarzyszenia”.

Coraz bardziej kontrowersyjne działania premiera wzmocniły publiczne rozważania 11 listopada 2012 r. na temat przywrócenia kary śmierci, której zniesienie stanowiło wynik reform przeprowadzonych w Turcji pod kątem współpracy z Unią. Wprowadzenie zapowiedzianej kary naruszy-

¹⁶ S. Lacinier, *European Union with Turkey: The Possible Impact of Turkey's Membership on The European Union*, USAK Books, Ankara 2005, s. 120.

¹⁷ *Minister for EU Affairs and Chief Negotiator Egemen Bağış Evaluates The 2012 Progress Report*, Republic of Turkey Ministry for UE Affairs 10.10.2012, wersja elektroniczna: <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=48176&l=2> [dostęp: 16.11.2012].

¹⁸ O. Coskun, A. Hudson, *Merkel reassures Turkey on EU talks, Erdogan raps Cyprus*, The Reuters 31.10.2012, wersja elektroniczna: <http://www.reuters.com/article/2012/10/31/us-germany-turkey-erdogan-idUSBRE89U12720121031> [dostęp: 30.11.2012].

łoby podstawowy warunek akcesji, natomiast w obliczu braku postępów może się wydawać, iż władze próbują zwrócić uwagę na problem nieuzykiwanych efektów¹⁹.

Problemy na drodze akcesji

Jednym z priorytetów są odmienności w kwestii religii, a w rezultacie przyjęte w związku z wiarą zwyczaje. Bezwzględnie dominujący muzułmanizm u obywateli Turcji nie stanowi pozytywnego bodźca w temacie rozszerzenia Unii. Powszechność zamachów terrorystycznych, które w ostatniej dekadzie utożsamiane były w głównej mierze z islamem, wywołują uzasadnioną ostrożność w otwartości wobec państw, których nie można określić jako *stricte* europejskie. Obawy przed religią islamską w Europie są duże, szczególnie widoczne na przykładzie zachodnich państw, jak Niemcy czy Francja, gdzie zamieszkuje liczna mniejszość turecka.

Politycy skrajnej prawicy, pochodzący z regionów będących ostatnio celem imigracji obywateli tureckich, jak Jean-Marie Le Pen wyraźnie podkreślają, iż członkostwo Turcji z przyjętą „obcą” religią jest sprzeczne z warunkiem europejskości kandydatów²⁰. Niemniej jednak większy wpływ posiadają wypowiedzi czołowych przedstawicieli państwowych, jak były prezydent Francji Nicolas Sarkozy: „Mamy problem z integracją muzułmanów, co uwidacznia kwestię islamu w Europie. Mówienie, że to nie jest problem, oznacza ucieczkę od rzeczywistości. Jeśli pozwoli się tu milionom tureckich muzułmanów na przyjazd, co z tego wyniknie?”²¹, które rozszerzają islamofobię w Europie, już zauważalną w bieżących sprawach na przykładzie protestów przeciwko budowie meczetów w europejskich

¹⁹ *Turkey should consider return of death penalty*, „The Guardian”, 12.11.2012, wersja elektroniczna: <http://www.guardian.co.uk/world/2012/nov/12/turkey-return-death-penalty-erdogan> [dostęp: 30.11.2012].

²⁰ *European Council In Copenhagen – 21–22 June 1993 – Conclusions of the Presidency*, European Commission DOC/93/3 22/06/1993, wersja elektroniczna: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-93-3_en.htm?locale=en [dostęp: 22.11.2012].

²¹ A. Szymański, *Religia jako nieoficjalne kryterium członkostwa w Unii Europejskiej – przypadek Turcji*, [w:] *Turcja i Europa. Wyzwania i Szanse*, red. A. Szymański, Warszawa 2011, s. 93.

miastach²². Myśląc o muzułmanach jako o bardzo licznej grupie napływowej do państw europejskich, najczęściej powstaje obraz islamskiego fundamentalizmu, lub nawet tworzenia państwa religijnego, natomiast radykalni wyznawcy islamu są skrajną mniejszością w Turcji.

Religia nie stanowi jednak jedyne go czynnika składającego się na całość kształtu problemu różnic kulturowych. Tureckie standardy i przekonania społeczne stanowią barierę, którą trudno sobie wyobrazić jako powszechny element na Starym Kontynencie. Wyniki wielu badań oceniających przekonania i mentalność Turków przedstawiono w statystykach, które dla wielu osób wychowanych w odmiennych zwyczajach mogą stanowić znaczne utrudnienie. Mianowicie liczne głosy aprobujące wprowadzenie kar za cudzołóstwo czy ograniczenia dla wspólnej pracy mężczyzn oraz kobiet stanowią zupełne przeciwieństwo do coraz bardziej liberalnej zachodniej Europy²³.

Głęboko zakorzeniony patriarchalny model rodziny oraz przejawy tożsamości religijnej widocznej w życiu codziennym na przykładzie przywitania bądź pożegnania odwołujących się do wiary sprawiają, że wizja Turcji jako państwa wewnątrz granic unijnych staje się coraz trudniejsza. Nie należy jednak odbierać panującego dystansu jako jednokierunkowej powściągliwości. Społeczeństwo Turcji bowiem jest również ostrożne w otwartości na zachodnią hierarchię wartości, a wątpliwości dotyczące zachowania własnej tożsamości społeczno-kulturowej zwiększają obawę jednoczenia się z Europą.

Należy zwrócić uwagę również na różnice wewnątrz Turcji pod kątem tzw. „zbrodni honoru”²⁴, które nasilają się w południowo-wschodniej części, często w formie samobójstwa kobiet jako wyboru między małżeństwem z przymusu bądź nakazem zabójstwa rodzinnego²⁵.

²² C. Arvanitopoulous, *Turkey's Accession to the European Union*, Springer 2008, s. 96.

²³ J. Chochołowski, *Najważniejsze problemy na drodze integracji Turcji z Unią Europejską*, Portal Spraw Zagranicznych 23.11.2009, wersja elektroniczna: <http://www.psz.pl/Joachim-Chocholowski-Najwazniejsze-problemy-na-drodze-integracji-Turcji-z-Unia-Europejska> [dostęp: 26.11.2012].

²⁴ Zabójstwa popełniane przez członków rodziny, w większości przypadków motywowane są potrzebą „zmycia hańby”.

²⁵ *Turkey in Europe: More than a promise? Report of the Independent Commission on Turkey*, British Council and the Open Society Institute, Brussels 2004, s. 13.

Wskazując powyższe zjawiska społeczne, trzeba mieć na uwadze, iż w przypadku Turcji statystyki dotyczą około 80 milionów mieszkańców, zatem nawet jeśli pewne wzory nie dominują w społeczeństwie, to przy tak licznej populacji są zauważalne. Po akcesji Turcja stanowiłaby drugie pod względem wielkości państwo w strukturach unijnych, przekładając się jednocześnie na fakt, iż muzułmańskie państwo miało znaczny udział w rozkładzie głosów w Parlamencie Europejskim laickiej Unii²⁶, skąd wynika kolejna obawa.

Wskazując na czynniki utrudniające akcesję Turcji, należy zwrócić uwagę również na zagadnienia związane z sytuacją gospodarczą. Główną przeszkodę stanowi słaby rozwój ekonomiczny Turcji, z którego wynikają kolejne problemy. Poniesienie kosztów związanych z nieefektywnym PKB, który wynosi 26 procent średniej unijnej²⁷, nie jest jedynym wyzwaniem na drodze do zniwelowania różnic, jednak biorąc pod uwagę jednoczesne zmniejszenie ilości środków dla pozostałych członków, powyższy fakt uzasadnia głosy sprzeciwu. Analogicznie przedstawia się kwestia znacznej powierzchni obszarów rolniczych w Turcji, które po włączeniu w granice unijne mogłyby również spowodować obniżenie dotacji dla innych państw²⁸.

Powyższe zasadnicze utrudnienie implikuje kolejne, a mianowicie zbyt wolne tempo procesów prywatyzacyjnych, wysokie stopy procentowe czy również niewystarczające kwalifikacje siły roboczej. Niedostateczne predyspozycje zmniejszają konkurencyjność gospodarki, powodując nieprzygotowanie do wkroczenia na jednolity rynek unijny. Ponadto dysproporcje rozwoju w różnych częściach państwa oraz brak odpowiedniej infrastruktury w konkretnych sektorach nie przekonują przeciwników integracji²⁹.

Problem ekonomiczny intensyfikują nieodpowiednie uwarunkowania w Turcji, które jednocześnie utrudniają zniwelowanie wzajemnych różnic. Przeszkodami do zwiększenia inwestycji unijnych w tureckim regio-

²⁶ S. Konopacki, *Droga Turcji do Unii Europejskiej*, s. 50–52, wersja elektroniczna: http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/1-2005_Konopacki.pdf [dostęp: 23.11.2012].

²⁷ K. Barysch, *The economics of turkish accession*, [w:] *Why Europe should embrace Turkey*, red. K. Barysch, Center of European Reforms 2005. s. 25.

²⁸ P.J. Borkowski, *Polityka Sąsiedztwa Unii Europejskiej*, Warszawa 2010, s. 93.

²⁹ K. Barysh, op.cit.

nie są między innymi skomplikowane procedury uzyskania certyfikatów dla żywności, niesprawny proces udzielania pomocy rządowej, a nawet brak regulacji w niektórych sektorach pomocy, skutkujące nadinterpretacją władz³⁰. Realizując doktrynę „strategicznej głębi”, Turcja nie koncentruje się jednak na jednym kierunku współpracy gospodarczej, dlatego Unia Europejska nie jest jedynym priorytetem w zakresie partnerów handlowych, biorąc pod uwagę Stany Zjednoczone na zachodzie oraz basen Morza Śródziemnego, Bałkany, Kaukaz, czy Bliski Wschód w pozostałych stronach.

Istniejące obciążenia pozwalają rzeczowo spojrzeć na sytuację Turcji jeszcze przed podjęciem ostatecznej decyzji, sugerując, jak będzie mogła kształtować się sytuacja również w dłuższej perspektywie współpracy.

Łamanie szerokiego spektrum praw przez środowiska rządowe Turcji stanowi istotny problem na drodze do osiągnięcia wzajemnego porozumienia, gdyż powaga pogwałceń norm prawnych wynika z faktu, iż powyższe zjawisko występuje na wielu płaszczyznach życia społecznego. Rozwiązanie problemu jest skomplikowaną kwestią, gdyż po ewentualnej akcesji nie można zastosować okresu przejściowego, który mógłby stanowić rozwiązanie różnic ekonomicznych. Ponadto istota analizowanej przeszkody nie wynika tylko z zapisów legislacyjnych, ale również z powszechnego światopoglądu oraz głęboko zakorzonej mentalności, której zmiana nie jest kwestią dołączenia do Unii.

Rozwój społeczeństwa obywatelskiego w Turcji nabiera obecnie większego tempa w porównaniu do poprzedniej dekady, o czym świadczy udział społeczeństwa w wyborach, natomiast w dużej mierze problem plasuje się na poziomie władzy, utrudniając jednocześnie dalsze działania. Zakaz orzekania kary śmierci zaczął formalnie obowiązywać dopiero w 2004 r. w wyniku presji wywieranej przez instytucje unijne³¹. Standardy pełnej demokracji i praw człowieka nie miały zatem solidnych podstaw w postaci uwarunkowań historycznych, aby być w stanie zmienić przeko-

³⁰ K. Zajączkowski, *Uwarunkowania ekonomiczne a członkostwo Turcji w Unii Europejskiej*, [w:] *Turcja i Europa. Wyzwania i Szanse*, Warszawa 2011, s. 77.

³¹ A. Carkoglu, *Turkey and the European Union: Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics*, UKAS Books, Ankara 2009, s. 206.

nania zwolenników wcześniejszych zapisów, mimo iż walka z torturami podjęta na szeroką skalę zaczęła przynosić sukcesy.

Z problem tortur i prześladowań ściśle związany jest z więźniami w rozumieniu opozycji, za którą w głównej mierze uważani są działacze kurdyjscy walczący o własne prawa. Wprowadzona z inicjatywy UE polityka mająca na celu zwalczenie wszelkich brutalnych procederów znalazła alternatywę w przemocy niewidocznej w skutkach bądź stosowanej podczas transportu do zakładów karnych, podczas którego niemożliwy staje się monitoring³². Kurdowie jako mniejszość narodowa stanowią społeczność, której odbiera się wiele praw. Egzekwowanie respektowania praw mniejszości ugruntowane jest w dokumentach, które określają wyłącznie w sposób negatywny stosunek państwa, nie wymieniając jednocześnie działań, do których powinno być zobowiązane³³.

Oprócz przeciwników politycznych oraz osób niewygodnych dla środowiska rządzącego problem łamania praw człowieka nadal jest aktualny w stosunku do kobiet. W sporządzonym w Turcji raporcie przedstawiono statystyki z 2009 r. i wskazano, iż na dziesięć kobiet cztery doświadczają przemocy domowej ze strony męża³⁴. Próbując uniknąć poniesienia odpowiedzialności za przypadki zabójstw żon, mężczyźni często posługują się osobami niepełnoletnimi, które w następstwie skazywane są na karę dożywocia. W celu zwalczania istniejącego zjawiska w prawie Turcji rozszerzono zakres podmiotowy osób odpowiedzialnych do całej rodziny zamordowanej kobiety, jednak powyższy przepis również okazuje się możliwy do obejścia. Popularny staje się bowiem proceder wymuszonych samobójstw, wobec których nie istnieją regulacje prawne, stwarzając jednocześnie większą sposobność do ich powstawania.

³² K. Yildiz, *The Kurds in Turkey. EU Accession and Human Rights*, Pluto Press, London 20.08.2005, s. 102–103.

³³ J. Bocheńska, *Turecki proces akcesyjny widziany w kurdyjskiej perspektywy*, [w:] *Turcja i Europa. Wyzwania i Szanse*, red. A. Szymański, Warszawa 2011, s. 26.

³⁴ EUTCC – *EU Turkey Civic Commission – Background paper to the 6th International Conference on EU, Turkey and the Kurds*, wersja elektroniczna: <http://www.eutcc.org/articles/6/document388.ehtml> [dostęp: 19.11.2012].

Wszystkie aspekty znajdują odzwierciedlenie w stosunku Europy do Turcji. Według raportu sporządzonego w 2011 r. przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w Turcji odnotowano najwięcej (159) możliwych naruszeń praw przewidzianych w EKPC³⁵. Thorbjorn Jagland, Sekretarz Generalny Rady Europy, stwierdził natomiast, iż przeciwko Turcji toczona jest około 16 tys. spraw, biorąc pod uwagę, iż w 2010 r. Republika została uznana również za państwo, w którym wyroki sądowe najczęściej godziły w postanowienia Europejskiej Konwencji Praw Człowieka³⁶. Skala poprawy przestrzegania przepisów nie jest zadowalająca, skoro według niezależnych instytucji Turcja nie odnosi wystarczających sukcesów. Kryteria kopenhaskie wyraźnie deklarują wytyczne, które muszą być realizowane w kontekście ewentualnej akcesji, dlatego między innymi naruszanie prawa mniejszości etnicznych nie może pozostać bez krytyki instytucji unijnych.

Stosunek Turcji do Cypru stanowi istotny problem, utrudniający znacznie realizację kolejnych etapów włączania potencjalnego członka do granic unijnych. Kwestia Cypru wydaje się najbardziej złożonym problemem, biorąc pod uwagę fakt, iż zdecydowana dezaprobatą jednego z członków Unii staje się poważną przeszkodą do wypracowania porozumienia. Istota sporu między społeczeństwami Greków cypryjskich oraz Turków cypryjskich sprowadza się do odmiennej koncepcji przyszłości w aspekcie politycznym. Spięcia w relacji Turcji z Unią Europejską powoduje również nieuregulowany spór w związku z Cyprzem, który zauważalnie wywiera wpływ się na rozwój negocjacji akcesyjnych.

Zależność powyższego problemu od przystąpienia spowodowało otrzymanie członkostwa unijnego przez Republikę Cypryjską, implikując uzależnienie od stanowiska wyspy tureckich aspiracji. Negatywny wpływ zauważa się przede wszystkim w postaci blokowania unijno-tureckich

³⁵ *Guaranteeing the authority and effectiveness of the European Convention on Human Rights*, Committee on Legal Affairs and Human Rights 4 November 2011, wersja elektroniczna: http://assembly.coe.int/CommitteeDocs/2011/ajdoc44_2011.pdf [dostęp: 19.11.2011].

³⁶ *Human rights: Turkey has highest conviction rate in EU court*, EU Neighbourhood Info Centre 9.12.2012, wersja elektroniczna: http://www.ansa.it/ansamed/en/news/nations/turkey/2012/01/27/visualizza_new.html_70174472.html [dostęp: 19.11.2012].

rozmów, na co wpływa również fakt, iż w ramach NATO oraz UE Turcja jest wyłącznie członkiem pierwszej organizacji, natomiast Cypr drugiej³⁷.

Zróznicowane podejście implikuje analizę powyższego problemu zarówno z perspektywy Turcji, jak i Cypru. Władze Turcji w kontekście ewentualnej chęci zjednoczenia z Unią znajdują się w niesprzyjającej sytuacji, gdyż z jednej strony chcą wspierać społeczność Turków cypryjskich, natomiast z drugiej konieczne staje się uznanie Republiki Cypryjskiej. Niespełnienie warunków przez tureckie środowisko rządowe w stosunku do kwestii cypryjskiej odzwierciedla powagę problemu, gdyż skutkuje zamrożeniem rozmów stowarzyszeniowych w ośmiu obszarach³⁸. Unikanie pełnego uznania dla Greków cypryjskich wynika również z faktu, iż rząd AKP nie otrzymałby afirmacji dużej części społeczeństwa oraz armii, stąd gotowość do ustępstw, pomimo deklaracji, że nie jest możliwa w pełnym zakresie.

Brak spektakularnych sukcesów i nieustępliwość władz Cypru znajduje podstawy w przekonaniu greckiej części, iż rozwiązanie zaproponowane w Planie Annana, które zdaniem polityków Turcji powinny zostać zrealizowane, nie są możliwe do zaakceptowania³⁹. Niewątpliwie Unia Europejska staje się narzędziem w strategii Greków cypryjskich, biorąc pod uwagę ich korzystniejsze położenie pod względem ewentualnego członkostwa. Stawiane wymagania stwarzają nowe warunki konieczne do spełnienia przez Turcję, których weryfikacja w następstwie blokuje nie tylko postępy w procesie akcesyjnym, ale również pozostałe dziedziny współpracy turecko-unijnej w postaci inicjatyw w zakresie polityki bezpieczeństwa i obrony⁴⁰.

Wówczas predyspozycje wykorzystywania własnej pozycji w Unii stwarzała cypryjska prezydencja w Radzie Unii Europejskiej w 2012 r. Środkiem zapobiegania teoretycznemu nadużyciu stanowiska Cypru ma być zapowiedziany turecki bojkot, który w zamierzeniu powinien być większą

³⁷ N. Neuwahl, H. Kabaaliodlu, *European Union and Turkey: Reflections on the Prospects for Membership*, Marmara University, Istanbul 2006, s. 296.

³⁸ O. Vardan, *Turkey – EU Relations and Democracy in Turkey: Problem and Prospect*, „Turkish Pollicy Quarterly” 2009, t. 8, nr 1, s. 53.

³⁹ A. Adamczyk, *Problem cypryjski – stanowisko Greków cypryjskich*, [w:] *Turcja i Europa – wyzwania i szanse*, red. A. Szymański, Warszawa 2011, s. 150.

⁴⁰ S. Ananicz, *Prezydencja cypryjska a relacje Turcji z Unią Europejską*, „Komentarze OSW”, 26.06.2012, nr 82, s. 2.

uwagę na istniejący problem widziany z perspektywy Turcji, a w następnym na zwiększenie intensywności kontaktów z UE⁴¹.

Potencjalne korzyści przystąpienia Turcji do UE

Poza możliwymi stratami, jakie mogłaby ponieść Unia, decydując się na akcesję Turcji, wskazuje się również szanse, które w pozytywnym znaczeniu tworzą obraz Turcji jako sprzyjającego partnera do współpracy. Należy przede wszystkim zwrócić uwagę na korzyści płynące z geopolitycznego położenia muzułmańskiego państwa. Mianowicie usytuowanie Turcji między Bliskim Wschodem, Azją Centralną i Bałkanami może stanowić znaczący aspekt w polityce unijnej wobec obszarów istotnych pod względem europejskiego bezpieczeństwa⁴². Sąsiedzki obszar Turcji budzi wiele obaw, dlatego stabilizacja regionu mogłaby mieć duże znaczenie dla zmniejszenia uprzedzeń wobec obywateli Turcji żyjących w zachodniej części Europy.

Powyższy czynnik wpływa korzystnie zarówno na pozycję Unii, jak i Turcji. Wzrost roli Unii w rozwiązaniu konfliktu bliskowschodniego, zaangażowanie w proces demokratyzacji oraz zwalczanie terroryzmu prowadzą do większego prestiżu organizacji na Wschodzie. W kontekście politycznym akcentuje się również kontakty polityczne Turcji z Syrią, Irakiem czy Izraelem, które Unia Europejska jako potencjalnie przyszły partner Wschodu mogłaby wykorzystać do wzmocnienia obszarów współpracy w sferze stosunków międzynarodowych, bezpieczeństwa oraz polityki zagranicznej⁴³.

Korzyści polityczne płynące dla Turcji opierają się na wykreowaniu rangi istotnego partnera w mniemaniu państw Wschodu, jak i Europy. Wskazując na położenie Turcji, można traktować ją jako państwo bufor-

⁴¹ L.H. Yeong, *Turkey's boycott of the Cyprus EU presidency: Context, meaning and its consequences*, The UU Centre in Singapore, Working Paper no. 9, September 2012, s. 3–4, wersja elektroniczna: <http://www.eucentre.sg/articles/398/downloads/WP09.Turkeysboycott.pdf> [dostęp: 21.11.2012].

⁴² U. Litawa, *Proces rozszerzenia Unii Europejskiej*, Polish Open University, wersja elektroniczna: http://www.wsz-pou.edu.pl/biuletyn/?p=&strona=biul_stud39&nr=39 [dostęp: 24.11.2012].

⁴³ A. Johnson, *The European Union, Turkey and Islam*, Amsterdam 2006, s. 136.

we, stanowiące pewnego rodzaju pomost między dotąd zbyt odmiennymi dla siebie częściami świata, aby nawiązać regularną współpracę, a ponadto w przypadku poprawy położenia muzułmanów w Europie przyczyniając się do respektowania praw, prowadząc następnie do zmiany wizerunku postrzeganego przez europejskich wyznawców islamu. Władze Turcji mogłyby wpisać do własnych zasług wprowadzenie demokratycznych standardów mimo islamskiego charakteru kultury, przełamując stereotyp o fundamentalistycznej formie sprawowania rządów. Określając profity, wskazać należy również na aspekt negatywny, mianowicie zakładając odwrócenie się Turcji od Europy, należy uwzględnić poważne zagrożenie bezpieczeństwa w sytuacji dojścia do władzy ugrupowań radykalnych⁴⁴.

Pomimo istniejących problemów gospodarczych należy poruszyć również kwestię pozostałych zalet natury ekonomicznej. Rozszerzenie granic unijnych o granice tureckie może oznaczać rozwój sieci gazociągowej w ramach transportu w kierunku zachodnim czarnomorskich oraz kaspijskich surowców energetycznych, zwłaszcza iż ranga regionu w aspekcie globalnym wzrasta, gdyż obejmuje około 70% zasobów⁴⁵. Korzyści ekonomiczne wynikają również z dużego rynku oraz znacznego potencjału gospodarczego kandydata, stwarzając sprzyjające okoliczności przy otwarciu kolejnych rynków. Rozwój pod względem handlowym w konsekwencji może prowadzić nawet do wzrostu gospodarczego Unii Europejskiej.

Korzystnie mogłyby przedstawiać się również kwestie podniesienia poziomu technologicznego. Nie zwraca się bowiem uwagi na sukcesy Turcji w powyższej dziedzinie, a raczej na potencjał techniczny i naukowy, który może liczyć się w procesie tworzenia innowacji znaczących w kontekście rozwoju Unii⁴⁶. Podkreślając bowiem założenia Strategii Lizbońskiej, zakładającej stworzenie najdynamiczniej rozwijającej się gospodarki w za-

⁴⁴ S. Öztürk, *Turkey's geo-strategic role in Asia Minor, the politics and history contemporary*, „The Quarterly Journal” 2004, cz. III, nr 3, s. 119–120.

⁴⁵ A. Konarzewska, *Perspektywy przystąpienia Turcji do Unii Europejskiej*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 2, s. 125.

⁴⁶ A.M. Lejour, R.A. de Mooij, *Turkish delight does Turkey's accession do the UE bring economic benefits?*, CESifo Working Paper no. 1183, Category 7: Trade Policy, Ankara 2004, wersja elektroniczna: <http://www.cesifo-group.de/portal/pls/portal/docs/1/1189226.PDF> [dostęp: 22.11.2012].

kresie globalnym, której jednymi z filarów są wiedza i innowacyjność, ma ona niebagatelny wpływ na unijną kondycję ekonomiczną⁴⁷.

Perspektywa wykreowania silnego śródziemnomorskiego regionu gospodarczego stanowi wystarczający impuls dla UE, aby w ramach argumentów dla członków przeciwnych akcesji uwydatnić podobieństwa. Uwzględniając specjalizację turystyczną, można rozważać nawet stworzenie wzajemnej więzi gospodarczej. Ponadto zwraca się również uwagę na fakt, iż Turcja jest już członkiem unii celnej w produkcji i usługach, dlatego pod tym względem wiele przepisów zostało już zharmonizowanych, zwiększając w konsekwencji atrakcyjność potencjalnego członka chociażby w porównaniu z państwami Europy Wschodniej.

Wpływ polityki zagranicznej Turcji na negocjacje akcesyjne

Geopolityczna pozycja Turcji umożliwia utrzymywanie kontaktów na wielu poziomach ze zróżnicowanymi uczestnikami polityki międzynarodowej. Specyfika wzajemnych relacji może wpływać na współpracę unijno-turecką w różnych dziedzinach, biorąc pod uwagę, iż Turcja nie zamyka się na określonej grupę partnerów.

Należy zwrócić uwagę na zbliżenie turecko-ormiańskie w kontekście zależności celów Unii. Proces normalizacji stosunków z Armenią rozpoczął się po wojnie w Gruzji, jednak niejednoznaczna polityka Turcji znacznie utrudnia wypracowanie konkretnych postanowień współpracy. Perspektywa porozumienia pomiędzy powyższymi podmiotami oznaczałaby otwarcie granicy, która została zamknięta podczas wojny azersko-ormiańskiej oraz ponowne kontakty na poziomie dyplomatycznym, poprawiając jednocześnie wizerunek Turcji przede wszystkim w opinii państw europejskich popierających stronę ormiańską ze względu na tradycję chrześcijańską⁴⁸. Ponadto ocieplenie relacji może przełożyć się

⁴⁷ *Conclusions of the Presidency of Lisbon European Council of 23 and 24 March 2000*, Council Document 100/1/00, European Commission, Brussels 2000, wersja elektroniczna: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm [dostęp: 27.11.2012].

⁴⁸ H. Karaveli, Kamal Taya, *The Turkish Nationlist Opposition and its Foreign Policy Views*, „Turkey Analyst” 2010, t. 3, nr 6, s. 8–9.

również na poprawę kwestii arabskiej, co dodatkowo jest korzystne dla Europy.

Normalizacja okazuje się jednak utrudniona, gdyż niezdecydowanie Turcji wywołuje z kolei niechęć po stronie władz ormiańskich. Zbliżenie Armenii z Unią jest pożądane, gdyż oba państwa uważa się za europejskich partnerów, a konflikt z Cyprzem zdaje się wyczerpywać możliwości niekorzystnych relacji Turcji z pozostałymi państwami. Główną różnicą między europejskim a tureckim postrzeganiem unormowań w kontaktach z Armenią pozostaje taktyka. W założeniu UE progres współpracy turecko-ormiańskiej ma nastąpić w pierwszej kolejności. Biorąc pod uwagę fakt, iż jest to skomplikowana i trudna do realizacji kwestia, nie powinna zostać połączona z regulacją konfliktu Armenii z Azerbejdżanem, co zdaniem Turcji może przebiegać kompatybilnie⁴⁹.

W wyniku zakończenia zimnej wojny, a w następstwie zmiany systemu międzynarodowego, Turcja uzyskała nowe możliwości współpracy z Azją Centralną, biorąc pod uwagę nowo powstałe ośrodki państwowe w dużej mierze z przeważającą ludnością muzułmańską oraz związki etniczne ze społeczeństwem Turcji. Elity rządzące Turcją mogą zatem wywierać znaczny wpływ na wykreowanie poglądu o współistnieniu państwa islamskiej religii ze standardami demokratycznymi. Unia Europejska postrzega Turcję w świecie muzułmańskim możliwość promowania wartości zachodnich, ale przede wszystkim jako wzorzec modernizacyjny dla obszaru byłego Związku Radzieckiego w aspekcie gospodarczym oraz politycznym. Istotne znaczenie dla Unii mają surowce energetyczne Azji Centralnej, które miałyby być transportowane przez Turcję, zatem wzajemne relacje stanowią punkt odniesienia wobec dynamiki procesu akcesyjnego.

Powstanie suwerennych państw centralnego regionu Azji stworzyło szansę zdobycia przez władze Turcji nowych sojuszników poprzez potrzebę zwiększenia własnej aktywności na arenie międzynarodowej. Bilateralne stosunki zaczynają mieć jednak szersze znaczenie, gdy obszar wzajemnych relacji powiększy się o unijne ambicje. Kluczowe wyzwanie

⁴⁹ J. Rohoziński, *Azerbejdżan i Turcja: cienie i blaski braterstwa*, [w:] *Turcja po rozpoczęciu negocjacji z Unią Europejską – relacje zagraniczne i sytuacja wewnętrzna*, Warszawa 2008, s. 17–19.

odegrania roli mediatora w europejsko-azjatyckim dialogu politycznym znalazło odzwierciedlenie w zintensyfikowaniu współpracy Turcji w procesie kreowania obszerniejszej taktyki unijnej⁵⁰.

Ryzyko uzależnienia dostaw surowców od jednego źródła dynamizuje potrzebę Europy zwrócenia się w pozostałe strony. Istnieje również jednak potężna konkurencja w postaci Rosji i Chin, która może zadecydować o nakłanianiu Turcji do zwiększenia własnej pozycji. Istnieje jednak możliwość, iż Turcja nie będzie postrzegała interesów Unii w kategoriach własnych, dopóki nie znajdzie się sama w nowych granicach.

Kolejnym znaczącym podmiotem w polityce zagranicznej Turcji pozostają Bałkany Zachodnie⁵¹, które mimo, iż nie są usytuowane w bezpośrednim sąsiedztwie, to jednak wieloletnie władanie Turcji na obszarze południowo-wschodniej części Europy wpłynęło na rozwój wzajemnych relacji. Z punktu widzenia Turcji nadrzędną sprawę stanowi przynależność Bałkanów do NATO, jednak możliwa akcesja do struktur unijnych również stwarza bilateralną zależność między powyższymi uczestnikami stosunków międzynarodowych.

Aspiracje Turcji do powiększenia granic Unii o zachodnie państwa bałkańskie uzasadniają zwiększenie zakresu stabilności w kontekście politycznym oraz gospodarczym, a który wpływa na bezpieczeństwo muzułmanów zamieszkujących powyższe tereny, do których należy również zaliczyć mniejszość turecką⁵². Poparcie wstąpienia do europejskiej organizacji oficjalnie wyraża się na poziomie rządowym, w kręgu ministerialnym. Wzrost zaufania w stosunku do Turcji powoduje fakt, iż liczne deklaracje polityczne znajdują wyraz w konkretnych działaniach, dając poczucie pewności publicznych wypowiedzi. Udział dyplomacji tureckiej podczas dyskusji w Belgradzie odnośnie ewentualnej akcesji, stanowiący odpowiedź na hiszpańskie zaproszenie, może świadczyć o wzrastającym

⁵⁰ B. Aras, *Turkish Policy toward Central Asia*, „SETA Policy Brief” 2009, nr 32, s. 4.

⁵¹ Bałkany Zachodnie należy rozumieć jako Albanię, Serbię, Kosowo, Macedonię, Chorwację, Bośnię i Hercegowinę oraz Czarnogórę.

⁵² *Relations with the Balkan countries*, Ministry of Foreign Affairs Republic of Turkey, wersja elektroniczna: <http://www.mfa.gov.tr/default.en.mfa> [dostęp: 27.11.2012].

znaczeniu państwa w relacjach między organizacjami międzynarodowymi, w rozumieniu UE oraz NATO, a Bałkanami Zachodnimi⁵³.

Działalność tureckiej dyplomacji w dużej mierze prowadzi do normalizacji kontrowersyjnych sytuacji, jak ogłoszenie niepodległości przez Kosovo. Turcja przyczyniła się do eliminacji negatywnych skutków wiążących się z reakcją na usamodzielnienie się Kosowa. Ponadto polityka turecka wobec regionu Bałkanów, zwłaszcza w ostatnich latach, jest o wiele intensywniejsza niż kontakty jakiegokolwiek z członków Unii, dlatego w perspektywie utrzymania współpracy Turcja może mieć kluczowe znaczenie, zwłaszcza w okolicznościach realizowanej przez Stany Zjednoczone strategii wycofania się z rejonu⁵⁴.

Zwracając uwagę na relacje Turcji z Bliskim Wschodem, należy przyznać, iż w ubiegłym wieku bliskowschodni region nie znajdował się wśród nadrzędnych kierunków relacji Turcji z pozostałymi uczestnikami stosunków międzynarodowych, jednak wskazana postawa wahała się pomiędzy ekonomicznymi korzyściami a nabranym dystansem od problemów regionalnych w kontekście politycznym. Wykreowany negatywny wizerunek Turcji jako zwolennika Zachodu uległ jednak modyfikacjom w ciągu ostatnich lat w następstwie przekształceń założeń polityki zagranicznej. Istotną rolę odegrał brak zgody rządu Turcji na otwarcie północnego frontu podczas wojny w Iraku⁵⁵, przyczyniając się do aprobaty działań władz Turcji przez Bliski Wschód.

Oscyłowanie między wieloma uczestnikami stosunków międzynarodowych przejawia się w sytuacji, iż Turcja oficjalnie nie sprzeciwia się przyznaniu Iranowi prawa rozwoju energii nuklearnych wyłącznie w pokojowych celach, jednocześnie żądając zapewnienia o nieszkodliwym charakterze

⁵³ T. Żornaczuk, *Polityka Turcji wobec Bałkanów Zachodnich*, [w:] *Turcja i Europa – wyzwania i szanse*, red. A. Szymański, Warszawa 2011, s. 224.

⁵⁴ Ł. Reszczyński, *Geopolityczna emancypacja Turcji i jej wpływ na Bałkany Zachodnie*, Portal Spraw Międzynarodowych 27.10.2010, wersja elektroniczna: <http://www.psz.pl/Geopolityczna-emancypacja-Turcji-i-jej-wplyw-na-Balkany-Zachodnie> [dostęp: 27.11.2012].

⁵⁵ J. Szubert, *Znaczenie Turcji dla relacji Unii Europejskiej z Bliskim Wschodem*, [w:] *Turcja i Europa – wyzwania i szanse*, red. A. Szymański, Warszawa 2011, s. 159.

działań⁵⁶. Znaczenie Turcji jako pośrednika wzrasta ze względu na panujący dystans świata bliskowschodniego wobec Zachodu oraz panujące powszechnie przekonanie, iż polityka europejska świadomie ignoruje lokalne warunki i istniejące odmienności kulturowe w treści deklaracji dotyczących tworzenia wspólnego dialogu. Ponadto zarzuca się Unii faworyzowanie wschodniej i południowej części regionu w postaci zawężania kręgu odbiorców najbardziej istotnych idei Partnerstwa Eurośródziemnomorskiego⁵⁷.

Podsumowując, złożona struktura problemu tureckiej akcesji wymaga analizy pojedynczych aspektów składających się na całość zagadnienia. Różnice kulturowe oraz niespełnienie przez Turcję wszystkich unijnych wymagań nie są najważniejszymi czynnikami determinującymi brak sukcesów prowadzonych rozmów. Dla pełnego zrozumienia specyfiki warto zwrócić uwagę również na poszczególne uwarunkowania, które mogą wywrzeć znaczny wpływ na długoterminową perspektywę współpracy.

- 1) Relacje turecko-unijne od momentu ich nawiązania pozostają w fazie powolnego rozwoju, bez określenia przyszłego kształtu. Nie można spodziewać się od ośrodka rządzącego niepopularnych decyzji, które nie oznaczają osiągnięcia pewnego efektu w polityce zagranicznej, natomiast gwarancję utraty części elektoratu w kraju. Rozciągnięcie w czasie negocjacji akcesyjnych może wskazywać, iż rozmowy zostały rozpoczęte zbyt wcześnie i bez odpowiedniego przygotowania obu stron do podjęcia konkretnych działań w przyszłości. Problemy, które od początku istnieją, sugerują brak konkretnych propozycji rozwiązań, a zatem poszlakowe dyrektywy, które należy zrealizować bez instrukcji oraz sposobów ich dokonywania. Z drugiej strony jeśli istniejące przeszkody nie zostały pokonane w wieloletnim okresie, być może należy albo współistnieć wraz z odmiennosciami przy jednoczesnych przedsięwzięciach w celu złagodzenia objawów, albo też całkowicie poprzestać na obecnym stanie rozmów.

⁵⁶ I. Sharqieh, *Turkey-EU Relations: Implications for the Middle East and Beyond*, Brookings Doha Center 31.01.2012, wersja elektroniczna: http://www.brookings.edu/~media/events/2012/1/31%20turkey%20eu/0131_turkey_eu.pdf [dostęp: 27.11.2012].

⁵⁷ Armağan Emre Çakır, *Fifty Years of EU-Turkey Relations: A Sisyphean Story*, Routledge Advances in European Politics, Oxon 2010, 167.

- 2) Sytuacja w stosunkach turecko-unijnych na koniec 2012 r. nie pozwala na optymistyczne prognozy dotyczące postępu w najbliższym czasie. Problem akcesji jest o tyle złożony, gdyż nawet spełnienie wymaganych kryteriów przez Turcję nie oznacza możliwości uzyskania członkostwa w przyszłości. Ważna bowiem okazuje się druga strona, a mianowicie przynajmniej neutralne podejście państw Unii względem rozszerzenia granic. Należy przyjąć również założenie, że odpowiedzią na antyturecką postawę poszczególnych członków będzie ogólnospołeczny protest obywateli w kwestii przyłączenia do Unii. Wynik negocjacji zatem jest otwarty, co podkreśla zmieniający się charakter wydarzeń w zakresie wzajemnych relacji. Zamknięcie cypryjskiej prezydencji świadczy, iż prawdopodobnie w przyszłości proces rozmów będzie kontynuowany, a ośrodek władzy, niezależnie od składu ekipy rządzącej, będzie starał się dostosować do unijnych wymogów. Jednostronne poświęcenie nie wchodzi jednak w grę, na co wskazują aktualne wypowiedzi polityków tureckich wzywające do konkretnych deklaracji od drugiej strony.
- 3) Wszystkie problemy obciążające stosunki unijno-tureckie na etapie przedakcesyjnym można określić jako złożone, na które nie ma prostego rozwiązania. Znaczna liczba istniejących konfliktów ma charakter systemowy i podłoże ideologiczne, wymagają one nie tylko wprowadzenia nowych przepisów, ale przede wszystkim gotowości wprowadzenia w życie przez podmiot władany. Podczas analizy przeszkód należy zwrócić uwagę na istotną kwestię, a mianowicie, iż wśród czynników kulturowych religia stała się nieoficjalnym kryterium przystąpienia, pomimo wymogów unijnych w zakresie wyznania kwestia odmienności wiary determinuje dalszą dyskusję. Niektóre problemy, jak np. kwestia kurdyjska, wciąż pozostają nierozwiązane oraz prowadzą do oddalenia wypracowania porozumienia między Turcją a Unią, co dla Kurdów może stanowić „być albo nie być”. Istnieje bowiem szansa, iż dopiero wymuszenie pewnych zmian po przystąpieniu Turcji do UE oznaczać będzie rozwiązanie poważnych problemów. Z kolei brak perspektyw uregulowania sporu cypryjskiego oznacza brak możliwości progresu w procesie rozsze-

rzenia Unii. Rozwiązanie problemów w dużej mierze leży po stronie zainteresowanej strony, od której wymaga się większego poświęcenia, dlatego w większości przypadków osiągnięcie porozumienia będzie zależęć od wypracowanego konsensusu między Turcją a Unią Europejską.

- 4) Przystosowanie do unijnych standardów może wpłynąć na modyfikację dotychczasowego modelu władzy. Dwa kluczowe elementy przemawiające za potencjalną akcesją, a mianowicie położenie geostrategiczne oraz potrzeba uczestnictwa w rozwoju Europy, stwarzają perspektywę współpracy z Turcją w długoterminowej perspektywie. Jednocześnie wzmocnienie wpływów zachodnich w regionach bliższych terytorium Turcji prowadzi do osłabienia znaczenia Rosji oraz Chin, co leży w interesie Unii Europejskiej. Akcesja może również implikować w pewnym stopniu porozumienie między chrześcijaństwem a islamem poprzez współistnienie w jednych granicach, zatem w następstwie prowadząc nie tylko do stabilizacji politycznej, ale przede wszystkim społecznej. Należy jednak pamiętać, że większość wymienionych korzyści zostanie osiągnięta dopiero po instytucjonalnych zmianach zaprowadzonych w Turcji, zatem istnienie potencjalnych czynników przemawiających za akcesją nie daje gwarancji ich realizacji po przystąpieniu. Wszelkie korzyści bowiem są przydatne, jednak wyłącznie w przypadku, gdy Unia zdecyduje się być strukturą otwartą na świat muzułmański.
- 5) Podobieństwo wspólnych założeń wobec regionów sąsiadujących z Turcją stanowi dobrą podstawę do osiągnięcia porozumienia, jednak różnice pojawiają się w kwestii sposobu realizacji. Wzajemną współpracę utrudniają także omylne oceny zamierzeń, a także niespełnione w dużej mierze oczekiwania drugiej strony. Wyrażna poprawa wizerunku Turcji wśród poszczególnych regionów powinna skutkować likwidacją barier z Zachodem, natomiast władze Republiki powinny wyjaśniać etapy realizacji własnej polityki w większym stopniu, gdyż nieomówione mogą wskazywać na przykładzie relacji z Bliskim Wschodem na świadome kreowanie alternatywy wobec niepomyślnego stanu współpracy z Zachodem. Wspólne konsulta-

cje nad oczekiwaniami strony unijnej i Turcji, a także konkretyzacja działań mogą przyczynić się do osiągnięcia zamierzonych celów w zakresie polityki zewnętrznej, jeśli nie będą prowadziły do próby dominowania wyłącznie własnej wizji.

Wracając do rozważań odnośnie do gotowości Unii Europejskiej do przyjęcia Turcji, należy odejść od rozstrzygnięcia problemu w zakresie akcesji bądź odrzucenia na rzecz skupienia się na drodze Republiki do Europy, która nadal nie jest pewna. W dużej mierze powyższy proces będzie polegał na rozwiązywaniu problemów z jednoczesnym wykorzystywaniem szans, przy uwzględnieniu priorytetu w postaci tureckiego potencjału międzynarodowego. Istotny krok do zwiększenia gotowości dotyczy zdobywania wiedzy o Turkach oraz próby zrozumienia społeczeństwa na przykładzie muzułmanów zamieszkujących już państwa europejskie. „Jedność w różności” jest hasłem, które całkowicie oddaje wyraz problemu akcesji Turcji, zatem nie należy dążyć do jak największego stopnia utożsamiania potencjalnego kandydata z dotychczasowymi członkami, lecz sprawić, by Unia Europejska pozostała zintegrowaną strukturą, pomimo istniejących wewnątrz odmienności. Dzięki powyższemu podejściu i odpowiedniemu przygotowaniu do tolerancji różnic możliwe jest bowiem budowanie stabilnej Europy pozbawionej nieuzasadnionych obaw.

Summary

The article emphasizes, that relations between Turkey and European Union from the very beginning remain in a stage of a slow development, with no future shape defined. There is no reason to expect from the government any unpopular decisions, which might not bring a specific effect in a foreign policy, while would cause a loss of the electorate in the country. Extension in time of the accession negotiations might indicate, that official talks started too soon and without appropriate preparations to take certain actions in the future.

Situation in Turkey- European Union relations at the end of 2012 does not enable to make any optimistic forecast relative to soon progress. Problem of the accession is that complicated, since even meeting demanded criteria does not mean a possibility of being admitted to membership in the future. Turns out, that

also the other side is very important, which means at least neutral attitude of european countries towards border extension. One should accept an assumption, that the reply on the anti- Turkish attitude of the individual members would be general protest of citizens against the accession. Result of the negotiations remains uncertain, which stresses a changing nature of interrelations.

Абстракт

В статье подчёркнуто, что отношения между Турцией и Европейским Союзом с начала существования постепенно развиваются, но не имеют определённой для будущего формы. Не лъзя ожидать от власти решения, которые могут не принести никаких результатов для зарубежной политики, но на-верное будут причиной потери части электората в государстве. Затягивание переговоров о вступлении Турции в Евросоюз может указывать на то, что они начаты слишком преждевременно и партнёры недостаточно подготовились к предприниманию определённых действий в будущем.

Состояние отношений между Турцией и Европейским Союзом в конце 2012г. не позволяет прогнозировать быстрого прогресса. Проблема вступления Турции в Европейский Союз сложная, потому, что даже выполнение требований не гарантирует возможности добиться членства в организации в будущем. Важной оказывается другая сторона, значит на крайней мере нейтральный подход государств Евросоюза к расширению границ. Более того надо принимать предпосылку, что ответом на антитурецкую позицию членов Европейского Союза будет общественный протест граждан против вступления Турции в организацию. Тогда результат переговоров является нерешающим, что подчёркивает меняющийся характер события по вопросу взаимодействия.